

**ДЕРЕВООБРОБНІ ПРОМИСЛИ ТА РЕМЕСЛА
НАСЕЛЕННЯ ГУЦУЛЬЩИНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТ.**

У статті наводиться статистична характеристика таких деревообробних ремесел Гуцульщини як бондарство, гонтарство, колодійство, столярство та різьбярство. Коротко характеризуються особливості виробництва дерев'яних виробів та мистецьких творів.

Ключові слова: Гуцульщина, бондарство, гонтарство, колодійство, столярство, різьбярство.

Лісове господарство та деревообробна промисловість мала визначальне значення для населення Гуцульщини. У цих галузях було задіяно багато місцевих мешканців, а продукція була предметом експорту у різні країни світу. Однак, більшість дослідників звертали увагу на особливості заготівлі та транспортування деревини, тартачне виробництво та окремі ремесла, що мали відношення до побуту гуцулів. Це не складало повної картини залучення місцевого населення до деревообробної галузі, оскільки практично не використовувались статистичні дані по видах народних промислів та ремесел, що чітко окреслюють їх побутування на Гуцульщині і місце у соціально-економічному розвитку краю.

Дослідженнями лісопереробних галузей ремісництва та специфікою окремих їх видів, насамперед з точки зору мистецтва та етнографічних особливостей, займались М.Бірюков [1, с. 109-130], А.Будзан [2], С.Гвоздевич [4, с. 376-397], Г.Горинь, Я.Грендиш та О.Никорак [5, с. 125-146], В.Грабовецький [6], Л.Калениченко [9], В. і М. Клапчуки [10-12], І.Ой [16, с. 111], В.Сариуш-Залескі [31], Т.Северин [32], Ю.Хохол [18], В.Шухевич [19] та ін.

Особливу увагу дослідники приділили різьбярству. В другій половині XIX ст. історики і дослідники культури, зокрема австрійські вчені Р.Ейтельбергер та

М.Габерландт, приділили увагу походженню української народної різьби по дереву [20; 22]. Проте вони вважали, що культура переходить з країни в країну незалежно від суспільно-економічних відносин.

У першій чверті ХХ ст. різьбу по дереву досліджував польський учений Т.Северин [32]. Він високо оцінював мистецькі й технічні прийоми гуцульської різьби по дереву, відзначаючи велику різноманітність орнаментальних мотивів і композицій. Проте, подібно до Ейтельбергера та Габерландта, обстоював теорію міграції. Він вважав, що «гуцульське мистецтво плекали польські руки і польські учені».

Заслуговує на увагу кольоровий альбом різьблених виробів селян на Русі, виданий Л.Вербицьким [3]. У вступі до нього автор подав коротку характеристику життя і творчості найвизначнішого майстра плоскої різьби по дереву Ю.Шкрібляка. Він відзначив неабиякі здібності народного різьбяра та надзвичайну мистецьку цінність його робіт. На закінчення своєї праці подав загальний огляд розвитку української різьби по дереву. Визнаючи греко-римські і скандинавські впливи в декоративно-прикладному мистецтві слов'янських народів, він, проте, правильно зазначав, що кожний народ сприймає лише ті іноземні традиції в мистецтві, які споріднені з його традиціями, а запозичене переробляє по-своєму. Вербицький також визначив специфічні особливості української народної різьби по дереву та її спільні риси по всій території України.

Деякі відомості про техніку обробки дерева на Гуцульщині та про спроби прикрашування дерев'яних виробів подав В.Шухевич у праці «Гуцульщина» [19, с. 346-365]. Він вказував, що різьба по дереву належить до найдавніших видів художньої творчості українського народу. Відзначаючи оригінальність та самобутність домашніх промислів Гуцульщини, дослідник вважав, що вони все ж не виключають аналогій з народним мистецтвом інших земель України.

Високу оцінку гуцульської різьби по дереву початку ХХ ст. дав визначний український художник-реаліст І.Труш у рецензії на виставку творів українських митців у Львові 1905 року [17, с. 39]. Порівнюючи вироби гуцульських різьбярів з роботами художників-професіоналів, він віддає перевагу творчості

народних майстрів. Високий художній рівень гуцульської різьби по дереву відмітило й журі цієї виставки.

З нагоди виставки домашнього промислу в Коломиї 1912 р. Д.Лукіянович написав дві статті, в яких детально охарактеризував роботи В. і М. Шкрібляків, прикрашені плоскою різьбою та різноколірною інкрустацією [13-14].

Плоска гуцульська різьба по дереву розглядається, зокрема, Л.Калениченком [9], який визначає три періоди її розвитку. У перший період, що тривав до середини ХІХ ст., формувались специфічні риси гуцульської різьби. Другий період, що сягає початку ХХ ст., є часом найвищого розвитку цієї галузі, а в третій період починається її занепад. Автор висвітлює розвиток гуцульської різьби по дереву в зв'язку з іншими видами українського народного мистецтва.

Ю.Хохол подає короткі відомості про різьбу по дереву в гірських районах Чернівецької і Станіславської областей та зарисовки орнаментальних мотивів [18, с. 172].

Про творчість гуцульських різьбярів написав нарис М. Бірюков [1], де автор розповідає про талановитого майстра Ю.Шкрібляка. З сучасних дослідників хочеться відзначити В.Грабовецького [6], колективні монографії «Гуцульщина (Історико-етнографічне дослідження)» [7] та «Історія Гуцульщини» за ред. М.Домашевського [8].

Досить цікавим об'єктом вивчення є писані столи. Зовсім мізерну увагу вивченню цього питання уділив свого часу Я.Фальковський [21, с. 7-67], який у своїй монографії помістив одну фотографію писаного стола з Микуличина (урочище Ділок) і зробив висновок про відсутність у жителів долини Пруту мистецьких здібностей та естетичного смаку. Проте, все це було спростовано В. та М. Клапчуками [10-12].

Для підготовки статті використано статистичні довідники [23-24, 26-30, 33-34] та оригінальні матеріали автора.

На межі ХІХ-ХХ ст. на Гуцульщині функціонувало близько 20 лісопереробних підприємств – тартаків, серед яких 5 парових та 11 водяних [26, с. 202-215]. Крім них, нараховувалось близько 600 ремісничих майстерень з 1101 ремісником: у Косівському повіті, відповідно, 376 та 515, у

Надвірнянському – 162 та 509, у Печеніжинському – 56 та 77 [27, с. 213-214]. У кожній майстерні працювало по 1-2 ремісники, лише у Надвірнянському повіті середня кількість працюючих у майстерні складала понад 3 ремісники.

У цій галузі господарювання у Косівському та Надвірнянському повітах було задіяно по 0,6 % населення, а у Печеніжинському – всього 0,2 %.

Наприкінці 1920-х рр. кількість ремісників цієї галузі дещо зросла (табл. 1-2) [24, с. 1463-1549].

Таблиця 1.

Кількість ремісників по населених пунктах Гуцульщини.

Населені пункти	Бондарі	Гонтарі	Колодії	Різьбярі	Столярі	Разом
Баня-Березів			1		1	2
Березів Нижній					1	1
Брустури					1	1
Ворохта	3		2		1	6
Голови	1				1	2
Делятин	4	1	1		7	13
Добротів					1	1
Дора			2			2
Жаб'є	11				10	21
Ключів Великий			1			1
Космач	2				2	4
Косів	1		1	2	8	12
Косів Старий			1			1
Криворівня	2		2			4
Кути	5				9	14
Кути Старі	3		1		3	7
Ланчин			3		2	5
Луг			1			1
Люча			3		2	5
Лючки			2			2
Микуличин			1		3	4
Молодятин			2		2	4
Москалівка			3		2	5
Надвірна			7		14	21
Пасічна	3		1			4
Печеніжин	4		4		5	13
Пістинь	2		3		3	8
Пнів			3		5	8
Потік Чорний			1			1
Рожнів	1		5		4	10
Рожин Великий	5		1			6
Рибне			2			2
Соколівка			1		1	2
Стопчатів			1		1	2
Стримба		1				1

Татарів					2	2
Уторопи			1		1	2
Хімчин			1			1
Яблуниця (Кос.)					1	1
Яблуниця (Над.)	1					1
Яблунів			1		4	5
Яремче					1	1
Ясенів Горішній					1	1
Всього:	48	2	59	2	97	208

Найбільше ремісників-деревообробників зафіксовано у Жаб'ю та Надвірні (по 21), дещо менше у Кутах (14), Делятині та Печеніжині (по 13). Проте, у 33 населених пунктах (43 %) не було жодного патентованого ремісника цього профілю.

Таблиця 2.

Кількість ремісників на Гуцульщині за спеціальністю.

Професія	Загальна кількість	Кількість ремісників на один населений пункт
Бондарі	48	0,6
Гонтарі	2	0,03
Колодії	59	0,8
Різьбярі	2	0,03
Столярі	97	1,3
Всього:	208	2,7

Загалом на Гуцульщині було 208 патентованих ремісників-деревообробників, що складало 2,7 на один населений пункт. Ця кількість була незначною на загальному тлі держави і виносила 2 % від загальної кількості ремісників у воєводстві.

У лісопереробному ремісництві було задіяно понад 19 % усіх ремісничих потужностей Гуцульщини (1073 чол.) (табл. 3).

Таблиця 3.

Чисельність ремісників-деревообробників.

Спеціальність	Бондарі	Гонтарі	Колодії	Різьбярі	Столяри	Всього
Кількість, шт.	48	2	59	2	97	208
%	23,1	1,0	28,3	1,0	46,6	100,0

Закономірно, найбільше було столярів (46,6 %), без чиїх послуг не могла обійтись жодна будова та інтер'єр гуцульських садиб, колодіїв (28,3 %), що виготовляли, насамперед, колеса для возів, та бондарів (23,1 %), які робили бочки, відра, бербениці тощо. Очевидним є і те, що така мала офіційна

чисельність гонтарів та різьбярів є неправдоподібною, оскільки майже кожний будинок був критий гонтами, а своїми різьбярями Гуцульщина славилась на весь світ.

Цікавою є статистика щодо лідерства населених пунктів за чисельністю ремісників-деревообробників. Гонтарів найбільше було у Делятині та Стримбі, бондарів – у Жаб'ю, різьбярів – у Косові, колодіїв та столярів – у Надвірні.

Після світової економічної кризи початку 1930-х рр. Кількість ремісників дещо зменшилась. У воєводстві тоді нараховувалось загалом 10187 ремісників, зокрема: 841 столярів, 295 колодіїв, 168 теслярів, 63 бондарі, 9 різьбярів тощо [34, с. 64].

У досліджуваній період мали місце об'єднання ремісників у цехи, організація професійного їх навчання тощо. Так, у Делятині згадуються Цехи українських та польських ремісників. У Коломиї в 1893 р. засновано школу деревного промислу, у якій в 1906/1907 навчальних роках було 74 учні та 15 вчителів [27, с. 188-189].

В 1927 р. в Косові створено гурток ткачів, килимарів і різьбярів кооперативу «Союз промисловців Гуцульщини», метою якого було: організація всіх промисловців-митців Гуцульщини для покращення їхнього добробуту; розвиток і підвищення технічного, мистецького і торговельного рівня домашніх промислів Гуцульщини; заснування фахово-промислової школи, яка дала б у майбутньому добрих та інтелігентних робітників; створення Музею старовини Гуцульщини. Незабаром назву «Союз промисловців Гуцульщини» змінено на «Гуцульщина», що існувала практично до II Світової війни. В середині 1930-х рр. у воєводстві відбулися курси з питань фарбування і полірування деревини, які закінчило 16 слухачів [34, с. 152].

Замкнутість натурального господарства в минулому зумовила необхідність самостійного виготовлення усіх потрібних предметів побуту. І.Ой писав (за автором): «Домашній промисел тут дуже мало розвинений. Гуцул звичайно аж тоді на него видається, як вже «нема звідки»! Найбільш займаються столярськими та теслярськими роботами... Виробляють гонти, різні терниці, начиня дерев'яні..., крісла, столики и канапки оріхові, коновки, бербениці... Все

те провадять шкапетем... до поблизьких міст: Косова, Кутів, Коломиї и Делятина... Такі вироби вимінюють на зерно т. є. кукурузи» [16, с. 111]. Проте, В.Шухевич [19] писав, що в жодному іншому закутку Русі домашні промисли не відігравали такої важливої ролі, як на Гуцульщині.

Нижче зупинимось на загальній характеристиці окремих видів ремесел.

Столярство та теслярство. Столяри виготовляли столи, ліжка, колиски, намисники, скрині, одвірки, рамці до вікон, замки, кросна, сідла (тарниці) тощо. Тільки в Косівському повіті на початку ХХ ст. їх налічувалося біля 100 [25, с. 149]. Для своєї роботи столяри використовували зелізниці, а виписували свої вироби такими ж писаками як і бондарі. Працювали вони поодинці, рідко використовуючи учнів або найманих робітників, маючи невеликий набір інструментів – пилку, сокиру, долото, рубанок, сверло та примітивний столярний верстат для закріплення заготовок. В асортименті столярних виробів найбільше місця займали різноманітні пиломатеріали, які вироблялись як на продаж на місцевих ринках, так і на експорт [15, с. 150]. Менш розвинутим було виготовлення меблів, оскільки не витримувало конкуренції з привозними меблями, хоч в багатьох селах існували дрібні кустарні підприємства та окремі майстри, що займались виготовленням меблів.

На Гуцульщині здавна було добре розвинуте теслярство – виготовлення пиломатеріалів, призначених для житлового та господарського будівництва (кругляк, брус, плениці, дошки, сволоки, лати). Пиломатеріал виготовлявся за допомогою нескладних інструментів (сокири з широким вістря, рубанків, пил, долот, коловоротів) або на тартаках. Тесля керував не тільки заготівлею пиломатеріалів, але й будівництвом споруди.

У Надвірнянському повіті в 1889 р. було 69 теслів та 153 гонтарі. Найбільше – у Яблуниці, Білих Ославах та Ямні [30, с. 1-6].

З теслярством та будівництвом було тісно пов'язане виробництво драниці та гонти, якими покривали житлові та господарські будівлі, робили дахи тощо. У виробництві гонти відомим осередком був Ясенів [35, арк. 78]. На початку ХХ ст. виробництво гонти почали налагоджувати при тартаках, використовуючи для її виготовлення відходи виробництва [29, с. 30].

У 1912 р. підприємства з виготовлення гонтів у Надвірнянському повіті утримували Г.Розенгек, С.Зальнетер, Ю.Тагер та К.Тагер – з Яблуниці, Е.Кантор – з Середнього Майдану та Уйзер – з Ворохти [33, с. 552]. У долині Пруту у середині 1920-х рр. було понад 20 теслів [23, с. 1772-1838].

У першій третині ХХ ст. лише в Косівському повіті було понад 50 майстрів-будівельників, що займались ще й виготовленням наборів пиломатеріалів для спорудження будинків на продаж [15, с. 149].

Колодії забезпечували потреби населення в колесах, дугах, полозах для саней тощо. Їх виготовлення було складним і трудомістким технологічним процесом. Ободи коліс виготовляли з ясеня та береста, полози – з ясеня, деревина якого тверда, легка і вологостійка. Для осей використовували березу, яку попередньо вимочували протягом кількох місяців у воді. Спиці виготовляли з молодого дуба. Полози широко використовувались при виготовленні саней. Особливо масивні полози (корси) робили для корчуг, якими возили деревину на лісозаготівлях [15, с. 151].

З другої половини ХІХ ст. поширеним видом домашнього промислу стає виготовлення точених виробів – валків, коловоротів, човників, веретен та інших предметів господарського та хатнього вжитку. Для їх виробництва використовували токарний верстат, що складався з двох вкопаних у землю стовпів, скріплених поперечною балкою.

Бондарство. З деревообробних допоміжних занять воно було одним із найдавніших і найбільш поширених на Гуцульщині. Це виготовлення бочок, цебер, відер, коновок, бербениць, боклаг, черпаків. Виготовленням бондарних виробів займались майже в кожній сім'ї. Деревину заготовляли переважно взимку, вибираючи рівні без сучків поліна, яким давали добре просохнути протягом одного року.

Бондарство як вид допоміжних занять населення Гуцульщини свого найбільшого розквіту зазнало в ХІХ ст., з розвитком капіталістичного товарного ринку. В цей час велику потребу у бондарних výroбах мали численні гуральні, підприємства по виготовленню поташу, смоли, солі, а пізніше – нафти і нафтопродуктів. При багатьох із них навіть закладалися свої бондарні

майстерні [28, с. 63]. Значна частина їх продукції збувалась на внутрішньому ринку, а також ішла на експорт. Кількість ремісників-бондарів визначалася потребами ринку збуту і в різний час була різною. На початку ХХ ст. на Гуцульщині працювало понад 160 бондарів [4, с. 381; 35, арк. 78-80].

Ремісничі майстерні по виробництву бондарних виробів не були великими і рідко користувались найманою робочою силою: у Криворівні на 15 підприємствах працювало 20 робітників, в Річці на 37 підприємствах – 41, в Жаб'ю на 15 підприємствах – 16. Більшість майстерень з виготовлення бондарних виробів належала селянам. Попит на бондарні вироби привів до виникнення значних осередків на Гуцульщині (Брустури, Ясенів, Криворівня, Рожин Великий, Річка, Жаб'є) [35, арк. 78-80].

З розвитком бондарства та поступовим його переростанням у ремесло занепадає такий вид допоміжного заняття, як виготовлення дерев'яного довбаного посуду – *коритарство*. Це був найбільш архаїчний спосіб виготовлення посуду, що полягав у видовбуванні серцевини колод дерева відповідної довжини і товщини. Використовувались м'які породи дерев – явір, береза, осика, з яких виготовляли вулики, корита, ночви, черпаки тощо. Заготовки робили з сирого дерева, підбираючи колоди відповідного розміру. Для великих виробів – кадовбів, міртуків для зберігання збіжжя та круп здебільшого використовували порохняві колоди, які спочатку всередині випалювали, а потім видовбували долотом та обтісували. Для ночов, корит колоди розрізали навпіл по осі, а потім кожену половину видовбували, залишаючи з обох боків плоскі вінця. Для виготовлення дрібних довбаних виробів використовували деревину твердих порід [19, с. 248].

Ложкарство. Ложкарі виробляли звичайні ложки з букового або яворового дерева, кращі – з ялівцю (вони жовті і запашні). За один день робітник міг виготовити приблизно 40-50 ложок з попередньо підготовлених дощечок. Ложкарі виробляли також черпаки, ополоники, мірки тощо [15, с. 149].

Ложки робили для домашнього вжитку і на продаж майже в кожному селі, а такі населені пункти, як Яворів, Брустури, Прокурава спеціалізувалися на цьому. Так, тільки в Прокураві працювало в 1920-х рр. 94 ложкарі [35, арк. 79],

а в Косівському повіті – 80 [25, с. 149]. Починаючи з 1930-х рр., з появою металевих ложок виробництво дерев'яних втрачає свої утилітарні функції і набуває суто декоративні.

Різьба по дереву. Різьбили на дереві всіх порід, які використовувались у практичній діяльності гуцулів, проте основним був явір, рідше клен, груша, ще рідше – вільха, яблуня, слива, горіх, кедр, тис.

Давня плоска різьба не відзначалась багатством орнаментів (переважали лінії різної довжини та товщини). Пізніше до орнаменту ввели квадрат, прямокутник, трикутник, коло.

Скульптурні зображення минулого найчастіше заходили місце на предметах культури – свічниках-трійцях, хрестах тощо. Найтиповішою у народному будівництві була різьба (хрести) нижньої частини хатнього сволока. Біля них вирізьблювалась дата спорудження будинку, ім'я господаря. Різьбою були прикрашені також круглі навершя стовпців хвіртки до гражд і комор. На їх лицевій стороні часто вирізали шестипелюсткові розетки, обведені кількома врізаними лініями, між якими – дрібні зубці. У монументальній архітектурі різьбленням прикрашали хрести, розетки на одвірках та дверях, вівтар та царські ворота.

Великий набір різьби спостерігався на речах хатньої обстановки (скрині, столи, лави, полиці, намисники, ліжка, жердки, дитячі колиски). Різьбою прикрашали також знаряддя праці (кісе, кушку, бабки), засоби транспорту. Своєрідну групу становлять підсвічники (трійці), основу яких становить півколо, звернене донизу опуклою частиною, до якої кріпиться невелика ніжка-підставка. Чз зовнішньої сторони по нижній дузі прикріплені дерев'яні дзвоники (дармовиси).

Майже в кожному селі Гуцульщини жило кілька майстрів, які займалися різьбленням. Вони виготовляли предмети домашнього вжитку та прикрашали їх найчастіше плоскою різьбою, яка до половини ХІХ ст. залишалась на досить низькому художньому і технічному рівні.

Різьбярством на території Гуцульщини займалось багато людей, проте визначними різьбярками були Василь та Микола Турчиняки, Василь Савчук, родина Шкрібляків, М.Меґединюк, В.Девдюк та інші.

Досить цікавим об'єктом вивчення є писані столи. В 1970-1972 рр. М.Клапчуком було виявлено та взято на облік 120 писаних столів, з яких 61% зосереджено в Микуличині, 13% – в Ямній та 10 % – у Дорі. Серед них 94% – столи кімнатного типу, решта – кухонного. Кімнатні столи характеризуються значною висотою, а також довжиною, що майже втричі перевищує ширину. Стільниця по довжині завжди набагато виступає над основою стола. Столи складаються з кругів, власне стола або скрині, шухляд, ніжок та підніжжя. Круги, в свою чергу, складаються з двох-трьох дощок, які знизу прикріплені до поперечної лати. З переднього боку круг оббитий тоненькою латкою. Якщо дошки і лата круга виготовлені з ялиці чи смереки, то латки завжди з явора чи ясена, тобто, з того ж матеріалу, що й власне стіл з ніжками. Круги не прибиті до стола, але коли він мав більше, ніж одну шухляду, то круги прибиті «на глухо».

Основною частиною стола є скриня або власне стіл. Він складається з чотирьох боковин та дна, яке виготовлене з 2-3 ялицевих або смерекових дощок. Боковини виготовлені з яворових чи ясенових дощок. Боковини вміщують 1-3 шухляди, з яких 1-2 – спереду. Передня стіна шухляд виготовлена з такого ж твердого дерева, що й стіл, все інше – з м'якого дерева. Ніжки як правило виготовлені з явора чи ясена. Підніжжя є з дном або без нього. В першому випадку дошки розміщені у вигляді букви Н, або О, а в другому, – знизу прибиті 2-3 дошки.

Писані столи прикрашені інтарсією (жировання). Суть цього методу полягає в тому, що орнаментальні елементи (кусочки дерева) врізаються в орнаментовані предмети до рівня поверхні останніх. У писані столи, що виготовлені з явора, ясеня, ялиці чи смереки, врізають кусочки деревини з грушки, сливки чи бука.

За формами орнаментальних елементів та їх композиціями тут розрізняється два типи столів. Орнаментальними елементами першого є кола, ромби,

трикутники видовжених пропорцій (кола та ромби складаються у восьмипелюсткові квіти, якими заповнюються центральні частини передніх стінок столів та шухляд; на краях цих стінок та на ніжках робились композиції з трикутничків у вигляді 1-2 рядів). У столів другого типу переважають квадратики та трикутники, що komponуються в хрестики.

На основі вище наведеного можна зробити наступні висновки:

1. Бурхливий розвиток ремісництва у Східній Галичині наприкінці XVIII – середині XIX ст. створив усі передумови для його розвитку, проте криза 1873 р. призвела до скорочення чисельності дрібних промислових підприємств наполовину. У XIX ст. народні промисли зберігають риси, характерні для натурального господарства, а вже з початку XX ст. відчутнішими стають зміни в їх структурі, технологічних процесах тощо.

2. У першому десятилітті XX ст. кількість дрібних і середніх підприємств, а також зайнятих на них робітників дещо зростає. У лісопереробній сфері Косівського та Надвірнянського повітів працювало 0,6 % всього населення, а в Печеніжинському – лише 0,2 %.

3. Наприкінці 1920-х рр. нараховувалось 208 патентованих ремісників, що складало 2,7 на один населений пункт. Ця кількість була мізерною і виносила 2 % від загальної кількості ремісників у воєводстві. При цьому хочеться зазначити, що незареєстрованих ремісників по окремих населених пунктах було у декілька разів більше.

4. Найкраще лісопереробна галузь господарювання була представлена у Надвірні, Жаб'ї, Кутах, Делятині та Печеніжині, на які припадало біля 40 % усіх ремісників. Деякі спеціальності були представлені лише в одному населеному пункті (різьбярі – у Косові). В цілому, переважали столяри (46,6 %) та колодії (28,3 %). Найменше було гонтарів та різьбярів (по 1 %), що видається неправдоподібним, оскільки майже кожен будинок крили гонтами, а своїми різьбярями Гуцульщина славилась на весь світ.

5. До 1930-х рр. кількість ремісників скоротилась у порівнянні з довоєнним періодом у 3 рази, що було викликане укрупненням виробництва та значною

кількістю непатентованих ремісників через високі податки та збори. Важливою причиною занепаду була світова економічна криза.

6. У міжвоєнних роках на Гуцульщині працювали цехи українських ремісників, ремісничі школи, гуртки різьбярів та декілька кооперативів. В середині 1930-х рр. відбувалися курси з питань фарбування і полірування деревини тощо.

7. Столярство було одним з найпоширеніших видів ремесел. Столяри виготовляли столи, ліжка, колиски, намисники, скрині, одвірки, рамці до вікон, замки, кросна, сідла (тарниці) тощо. В асортименті столярних виробів найбільше місця займали різноманітні пиломатеріали, які вироблялись як для продажу на місцевих ринках, так і на експорт. Менш розвинутим було виготовлення меблів, оскільки не витримувало конкуренції з привізними меблями, хоча в багатьох селах існували дрібні кустарні підприємства та окремі майстри, що займались їх виготовленням.

8. На Гуцульщині здавна було добре розвинуте теслярство – виготовлення пиломатеріалів, призначених для житлового та господарського будівництва (кругляк, брус, плениці – навпіл розрізані колоди, дошки, сволки, лати). З теслярством та будівництвом було тісно пов'язане виробництво драниці та гонти, якими вкривали житлові та господарські будівлі, робили дахи тощо. У виробництві гонти відомими осередками були Ясенів, Яблуниця, Середній Майдан та Ворохта. На початку ХХ ст. виробництво гонти почали налагоджувати на тартаках.

9. Колодії забезпечували потреби населення в колесах, дугах, полозах для саней тощо. Їх виготовлення було складним і трудомістким технологічним процесом.

10. З другої половини ХІХ ст. поширеним видом домашнього промислу стає виготовлення точених виробів – валків, коловоротів, човників, веретен та інших предметів господарського та хатнього вжитку, для виробництва яких використовували токарний верстат.

11. З деревообробних допоміжних занять одним із найдавніших і найбільш поширених на Гуцульщині було бондарство – виготовлення бочок, цебер, відер,

коновок, бербениць, боклаг, черпаків, чим займались майже в кожній сім'ї. Бондарство найбільшого розквіту зазнало в ХІХ ст., з розвитком капіталістичного товарного ринку. Велику потребу у бондарних виробках мали численні гуральні, підприємства по виготовленню поташу, смоли, солі, нафти і нафтопродуктів. Виникли великі осередки бондарства в Брустурах, Ясенові, Криворівні, Великому Рожині, Річці, Жаб'ї.

12.3 розвитком бондарства та поступовим його переростанням у ремесло занепадає такий вид ремісництва як коритарство. Цей найбільш архаїчний спосіб виготовлення посуду полягав у видовбуванні серцевини дерева; таким чином виготовляли вулики, корита, ночви, черпаки тощо.

13. Ложкарі виробляли звичайні ложки, черпаки, ополоники, мірки тощо. З появою у 1930-х рр. металевих ложок виробництво дерев'яних втрачає свої утилітарні функції і набуває суто декоративних.

14. Початки різьбярства сягають ХVІІ ст. Давня плоска різьба не відзначалась багатством орнаментів (переважали лінії різної довжини та товщини). Пізніше до орнаменту ввели квадрат, прямокутник, трикутник, коло. Скульптурні зображення минулого найчастіше заходили місце на предметах культу, у народному будівництві, на речах хатньої обстановки, знаряддях праці, транспортних засобах. Плоска різьба найбільшого розквіту досягла наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. Найвизначнішими різьбярями були Ю., В. і М. Шкрібляки, М. Мегединюк та В. Девдюк, які зберегли традиції старої народної різьби по дереву, збагатили їх новими художніми і технічними прийомами і стали носіями розквіту цього виду ремесла та народного мистецтва. Неперевершеним майстром сакрального різьбярства був В. Турчиняк. Цікавим об'єктом є різьблені (писані) столи. Тільки у долині Пруту їх виявлено понад 120, 61% з яких зосереджено у Микуличині. Відомими майстрами писаних столів були П.Сорохманюк, М.Зазульчак, Я.Тэфледжук, Д.Вередюк та ін. Серед виявлених столів 94% – кімнатного типу, решта – кухонного. Всі вони прикрашені інтарсією (жированням).

Список використаних джерел

1. Бірюков М. Косівські різьбярі / Бірюков М. Оповідання, нариси, п'єси. – Львів: Каменяр, 1971. – С. 109-130.

2. Будзан А.Ф. Різьба по дереву в західних областях України: (XIX-XX ст.). – К.:В-цтво АН УРСР, 1960. – 105 с., [70].
3. Вербицький Л. Шніцерські вироби селян на Русі / Взорі промислу домашнього. – Львів, 1884.
4. Гвоздевич С. Гуцульське бондарство кінця XIX – середини XX століття: традиційне та нове//Історія Гуцульщини. – Львів: Логос, 2001. – Т. VI. – С. 376-397.
5. Горинь Г.Й., Грендиш Я.Д., Никорак О.І. Домашні промисли і ремесла//Гуцульщина (Історико-етнографічне дослідження). – К.:Наук. думка, 1987. – С. 125-146.
6. Грабовецький В.В. Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис. – Львів : В-цтво при Льв. держ. ун-ті видавн. об'єднання «Вища школа», 1982. – 151 с.
7. Гуцульщина (Історико-етнографічне дослідження). – К.:Наук. думка, 1987. – 472 с.
8. Історія Гуцульщини / За ред. М.Домашевського. – Т. II. – Чикаго, 1985. – 507 с.
9. Калениченко Л. Художня різьба гуцулів//Народна творчість. – 1941. – № 1. – С. 60-68.
10. Клапчук В.М., Клапчук М.М. Делятинщина: історико-географічне дослідження. – Делятин:Фоліант, 2007. – 584 с.
11. Клапчук М.Н. Некоторые новые данные о народном искусстве Гуцульщины второй половины XIX – первой половины XX века / Тез. докл. Всесоюзной конф., посвященной этнографическому изучению современности. – Москва-Нальчик, 1975. – С. 177-179.
12. Клапчук М. Писані столи Делятинщини // Жовтень. – 1978. – № 2. – С. 156-157.
13. Лукіянович Д. Василь Шкрібляк // Неділя. – 1912. – 29 вересня.
14. Лукіянович Д. Виставка домашнього промислу в Коломиї//Неділя. – 1912. – 20 жовтня.
15. Мандибура М.Д., Федина Р.Й. Допоміжні види занять//Гуцульщина (Історико-етнографічне дослідження). – К.:Наук. думка, 1987. – С. 146-157.
16. Ой І. Дещо про гуцулів. – Газ. «Правда». – 1879. – № 2. – С. 111.
17. Труш І. Виставка українських артистів у Львові 1905 р. // Артистичний вістник. – Львів, 1905. – Зошит IV. – С. 39.
18. Хохол Ю.Ф. Резьба по дереву в горных районах Черновицкой й Станиславской областей УССР//Советская этнография. – 1953. – № 2. – С. 172.
19. Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1901. – Т. 4. – Ч. 1-2. – 320 с.
20. Eutelberger R. Die Oesterreichische Kunstindustrie und heutige Weltlage. – Wien, 1871.
21. Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huzulszczyny: Dolinami Prutu, Bystrycy Nadwórniańskiej, Bystrycy Solotwińskiej i Lomnicy // Prace etnograficzne. – Т. III. – Lwów, 1937. – 170 s.
22. Haberlandt M. Oesterreichische Volkskunst. – Wien, 1911.
23. Księga adresowa Polski 1926/1927. – Warszawa, 1926. – S. 1772-1838.
24. Księga adresowa Polski 1929. – Warszawa, 1929. – S. 1465-1549.
25. Oryńżyna J. Przemysł ludowy w Polsce. – Warszawa, 1937. – S. 149.
26. Podręcznik Statystyki Galicyi / Pod redakcją Dr Tadeusza Pilata. – Lwów : Druk. I Związkowa, 1901. – Т. VI. – Cześć II. – S. 193-304.
27. Podręcznik Statystyki Galicyi / Pod redakcją Dr Tadeusza Pilata. – Lwów : Druk. I Związkowa, 1908. – Т. VIII. – Cześć II. – S. 185-328.
28. Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego. – Lwów : Drukarnia i Litografia Piller i S-ka, 1888. – Zeszyt 10. – 88 s. + 41 tabl.
29. Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego. – Lwów: druk. Ludowa, 1889. – Zeszyt 2. – S. 30.
30. Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego. – Lwów: druk. Ludowa, 1889. – Zeszyt 13. – S. 1-6.
31. Saryusz-Zaleski W. Dzieje przmysłu w b. Galicji 1804-1929. – Kraków, 1930. – 107 s.
32. Seweryn T. Huculska wykładanka w drzewie//Przemysł, rzemiosło i sztuka. – Kraków, 1924. – № 1-2.
33. Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicyi. – Lwów, 1912. – Wyd. II. – S. 438-552.
34. Stan rzemiosła w Polsce. – Warszawa: Druk. «Lech», 1938. – 326 s.

35. Центральний державний історичний архів у Львові (надалі – ЦДІАЛ), ф. 808 «Державний сільськогосподарський банк, Львівське відділення, 1921-1939», оп. 5, од. зб. 269, арк. 78-80.

Klapchuk V.M.

**Timber industries and crafts of the population in Guzulshyna
at the second half of XIX – the first third of XX centuries**

The article reveals the statistic characteristic of the following timber crafts of Guzulshyna: barrel-, wood wheel production, joiner's production, cutting etc. There is a short characteristic of all peculiarities of wood manufactured articles and production of art works.

Key words: Guzulshyna, barrel production, wood wheel production, joiner's production, cutting etc.

Клапчук Володимир Михайлович, кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та рекреації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

78442, Івано-Франківська область, смт. Делятин, вул. Б.Хмельницького, 9, тел.дом.: 8(03475) 4-31-84; тел.моб.: 80509669229.

Volodymyr_Klapcnuk@ukr.net